

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิถีชุมชนในสังคมไทยในอดีต เป็นสังคมเกษตรกรรมมีความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ผู้คนเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ มีวิถีการดำรงชีวิต การผลิต ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่หลากหลายซึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากปัญหาในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันของแต่ละท้องถิ่น ผู้คนที่ดำรงชีวิตอยู่บนพื้นฐานของเกษตรกรรมเพื่อยังชีพเป็นหลัก ชุมชนมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ช่วยเหลือค้ำจุนซึ่งกันและกัน มีระบบเศรษฐกิจพื้นฐานทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันกันด้วยน้ำใจ เอื้ออาทร สามารถสร้างความพอเพียงให้กับครอบครัวและชุมชนได้ สังคมจึงมีความสุข^๑ นอกจากนี้วิถีชุมชนจึงเป็นการศึกษาประวัติชีวิต เป็นเครื่องมือที่ทำให้เห็นรายละเอียดชีวิตของผู้คน สร้างความเข้าใจในเรื่องราวของชาวบ้าน และเกิดมุมมองที่มีมิติความเป็นมนุษย์ การศึกษาชีวิตของผู้คนอย่างละเอียดลึกซึ้งจะได้เรียนรู้และเข้าใจชาวบ้าน การศึกษาวิถีชาวบ้านถึงเรื่องราวความเป็นมาของชุมชนในด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสำคัญในการทำงานชุมชน เพราะจะช่วยให้เราเข้าใจถึงที่มาที่ไปของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเกิดความรู้สึกร่วมกับชุมชนได้^๒

ชนบท คือ พื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งเป็นท้องถิ่นที่อยู่นอกเขตเทศบาลและไกลจากในเมืองชนบทเป็นแหล่งผลิตทางการเกษตรที่สำคัญแต่สภาพพื้นที่ในการเกษตรโดยส่วนใหญ่มีแต่ความแห้งแล้งกันดาร การคมนาคมติดต่อสื่อสารไม่สะดวก และไม่ได้รับการบริการในสิ่งที่จำเป็นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิตอย่างทั่วถึง และการพัฒนาที่ผ่านมามีจุดอ่อนที่การพัฒนาชนบทเกิดจากการมุ่งเน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยไม่คำนึงถึงการพัฒนาศักยภาพของคนและชุมชนในชนบทให้มีความสามารถในการพึ่งตนเอง^๓ ซึ่งปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมมีความซับซ้อน การพัฒนาแบบยั่งยืนต้องอาศัยกระบวนการร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายในสังคม ในขณะที่การพัฒนาในระยะเวลาที่ผ่านมาได้ทำให้ภาคประชาชนเติบโตและมีศักยภาพ มีความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการของรัฐและบริหารจัดการชุมชน อีกทั้งภาครัฐเอง มีขีดความสามารถจำกัด จำเป็นต้องเปิดโอกาสและสนับสนุนให้ชุมชนและสังคมได้มีส่วนเข้ามาแก้ไขปัญหามากขึ้น การพัฒนาชนบทจะเห็นได้ว่า

^๑ราศี บุรุษรัตน์พันธ์, *ทฤษฎีใหม่ในหลวง ชีวิตที่พอเพียง*, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑.

^๒โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์, *วิถีชุมชน “คู่มือการเรียนรู้ที่ทำให้งานชุมชนง่ายและสนุก”*, (กรุงเทพมหานคร : ดีไซน์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๕.

^๓สุจิต นันทมนตรี, *ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทเพื่อความมั่นคงของชาติ*, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๔๐, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

ประชาชนชาวชนบทนั้นมีบทบาทสำคัญตั้งแต่การตัดสินใจจนถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของตน เพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ซึ่งการพัฒนาชนบทในแนวเก่าที่มุ่งความช่วยเหลือทางด้านบุคลากร วิชาการ และทรัพยากรจากภายนอกเข้าไปเพียงฝ่ายเดียว ไม่เพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชนและเกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้ การพัฒนาชนบทจะบังเกิดผลเมื่อมีการเรียนรู้ร่วมกันจากการกระทำนั้นของทั้งนักพัฒนาและประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ โดยมีประชาชนเป็นผู้กระทำ (Actor) ในการพัฒนามิใช่เป้าหมายหรือผู้ถูกกระทำ การเรียนรู้ร่วมกันผ่านการดำเนินงานพัฒนา เกิด “พลัง” ในการก้าวผ่านความยากลำบากในการแก้ไขปัญหาการพัฒนาในยุคปัจจุบัน จึงได้เน้นถึงการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นกระแสหลักของสังคมทั่วประเทศ

ชนบทนอกจากจะเป็นที่รวมของเกษตรกร ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศแล้ว ยังเป็นแหล่งผลิต และเป็นตลาดรองรับการขยายตัวของความเจริญเติบโต ในภาคเศรษฐกิจสาขาอื่น ด้วยเหตุนี้ชนบทจึงเป็นรากฐานแห่งความเจริญ และความมั่นคงของชาติ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชนบท จึงเป็นปัญหาที่มีผลกระทบโยงใยถึงทุกส่วนของสังคม ซึ่งการพัฒนาชนบทเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก ในสภาพแวดล้อม ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมอย่างรวดเร็ว จึงประสบอุปสรรค และข้อขัดข้อง ทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วงลงได้โดยง่าย โดยรูปแบบการพัฒนาชนบท ได้มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับ ในสมัยก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะความเป็นอยู่ของคนไทยในสมัยนั้น เป็นชนบท โดยแท้จริง ประชาชนประกอบอาชีพการทำนาเป็นส่วนใหญ่ อาศัยแรงคน และแรงงานจากวัวควาย ใช้น้ำฝนเพียงอย่างเดียว บางปีน้ำท่วม บางปีก็แห้งแล้ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริ หารามาตรการแก้ไขปัญหา โดยให้ชุดคลอง เช่น คลองรังสิต เป็นต้น เพื่ออาศัยน้ำจากคลองขุด มาช่วยทำนาในปีที่แห้งแล้ง จนมาถึงยุคปัจจุบัน ปัญหาชนบทได้เพิ่มมากขึ้น และเกี่ยวเนื่องกับปัญหาอื่นๆ มากมาย ที่เป็นสาเหตุ เช่น จำนวนประชากรที่เพิ่ม ทรัพยากรธรรมชาติที่ลด และความไม่สมดุลต่างๆ จนเป็นปัญหาใหญ่ของชาติ ที่รัฐบาลต้องเร่งแก้ไขอย่างจริงจัง และเร่งด่วน ช่วยพัฒนาชาวชนบทให้พ้นจากสภาวะความยากจน ความล้าหลังทางเศรษฐกิจ ความเสื่อมโทรมในคุณภาพชีวิต ฯลฯ อันเป็นสาเหตุสำคัญ ที่ทำให้ชาวชนบทไม่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง โดยระดมกิจกรรม โครงการ และหน่วยราชการต่างๆ เข้าไปดำเนินการ ซึ่งในช่วง ๒ ทศวรรษที่ผ่านมา อาจจำแนกโครงการพัฒนาดังกล่าวออกได้เป็น ๓ ลักษณะใหญ่ๆ ดังนี้

๑. โครงการที่มีลักษณะการพัฒนาโดยยึดพื้นที่เป็นเป้าหมาย

โครงการในลักษณะนี้ พัฒนาพื้นที่เฉพาะแห่งที่มีปัญหา โดยรัฐบาลทุ่มเททรัพยากรทุกอย่างเท่าที่จำเป็น เพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่นั้นให้ได้อย่างสมบูรณ์แบบครบวงจร ตั้งแต่เริ่มพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน แหล่งน้ำ ไปจนถึงการส่งเสริมอาชีพ การลงทุน และการตลาด เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่แห่งนั้นได้รับการพัฒนา และการบริการทางเศรษฐกิจ และสังคม ที่จำเป็นในทุกสาขา อันเป็นโครงการระยะยาว ในการแก้ไขปัญหาหลักของประชาชนให้ได้ผล อย่างสมบูรณ์ ส่วนใหญ่ของโครงการในลักษณะนี้ มักเป็นโครงการพัฒนาสมบูรณ์แบบ หรือเบ็ดเสร็จ หรือผสมผสาน ที่มีหน่วยราชการเดียวเป็น

ผู้รับผิดชอบโครงการทั้งหมด เช่น โครงการนิคมสร้างตนเองของกรมประมงสงเคราะห์ โครงการหมู่บ้านสหกรณ์ของกรมส่งเสริมสหกรณ์ โครงการหมู่บ้านสมบูรณ์แบบของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท เป็นต้น ซึ่งภายหลังได้ปรากฏข้อเท็จจริงว่า หน่วยราชการที่รับผิดชอบ ไม่อาจมีความเชี่ยวชาญในทุกสาขา ที่จะดำเนินงานพัฒนาได้ตามเป้าหมายทั้งหมด จึงทำให้ถอนตัวออกได้โดยง่าย จึงเป็นเหตุให้ราษฎร ยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้อย่างเต็มที่ ราชการจึงต้องรับภาระทำหน้าที่ เป็นพี่เลี้ยงอยู่ต่อไป ทำให้เกิดความยืดเยื้อ และ สิ้นเปลืองทั้งเวลา กำลังคน และงบประมาณ การกระจายการพัฒนาเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึง และตกอยู่แก่ประชาชนเพียงส่วนน้อยเท่านั้น

๒. โครงการที่มีลักษณะการพัฒนา โดยยึดตามสายงานรับผิดชอบของหน่วยงาน

ความพยายามในลักษณะนี้ ได้แก่ การพัฒนาตามสายงานปกติของแต่ละหน่วยงานรับผิดชอบ เช่น การส่งเสริมการเกษตร ดำเนินการโดยกรมส่งเสริมการเกษตร การส่งเสริมสหกรณ์ ดำเนินการโดยกรมส่งเสริมสหกรณ์ การพัฒนาปศุสัตว์ของกรมปศุสัตว์ การพัฒนาบริการพื้นฐานในชนบท ของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท ฯลฯ เป็นต้น โครงการลักษณะนี้ มีปัญหาหลักคือ การขาดหลักเกณฑ์ ที่จะประสานการดำเนินงานของหน่วยราชการต่างๆ เข้าด้วยกัน ให้สอดคล้องเหมาะสมตามสภาพการณ์ของพื้นที่ และตามขั้นตอนระยะเวลา

๓. โครงการที่มีลักษณะการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

นอกจากการดำเนินการตามแนวทาง ดังกล่าวแล้ว รัฐบาลยังเห็นว่า ชนบทนั้นมีปัญหาเรื้อรังมานาน ไม่อาจแก้ไขได้อย่างรวดเร็วทันที่ทันใด เพราะปัญหาชนบทได้เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา และบางกรณีก็จำเป็นต้องแก้ไข โดยรีบด่วน ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ใช้โครงการต่างๆ เข้าเสริม เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า หรือปัญหาเฉพาะกรณีด้วย เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก หรือน้ำใต้ดิน เพื่อกระจายการบริการน้ำ ไปสู่นอกเขตลุ่มน้ำได้อย่างรวดเร็วทันที่ การส่งเสริมกิจกรรมประเภทเสริมรายได้ เช่น หัตถกรรม การเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะสัตว์เล็ก เช่น เป็ด ไก่ ฯลฯ และการให้ความสำคัญ กับปัญหาพื้นฐานทางสังคม และเศรษฐกิจชนบทมากขึ้น เช่น การส่งเสริม การช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันในรูปแบบต่างๆ เช่น ธนาคารข้าว เน้นการสนับสนุนการรวมกลุ่ม เพื่อแก้ปัญหาภายในท้องถิ่น ตลอดจนการใช้โครงการเงินผัน และโครงการสร้างงานในชนบท (กสช.) เข้าแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นกรณีๆ ไปด้วย

ชุมชนชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้เป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณี แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นแต่ละจังหวัด ศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นตัวบ่งบอกถึงความเชื่อ ค่านิยม ศาสนาและรูปแบบการดำเนินชีวิตตลอดจนอาชีพของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี สาเหตุที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีส่วนหนึ่งอาจจะ เป็นผลมาจากการเป็นศูนย์รวมของประชากรหลากหลายเชื้อชาติ และมีการติดต่อสัมผัสกับประชาชนในประเทศใกล้เคียง จนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมขึ้น เช่น ประชาชนชาวอีสานแถบจังหวัดเลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อุบลราชธานี อำนาจเจริญ ที่มีพรมแดนติดต่อกับประเทศลาว ประชาชนของทั้งสองประเทศมีการเดินทางไปมาหากัน ทำให้เกิดการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมและประเพณีระหว่างกัน ซึ่งเราจะพบว่าชาวไทยอีสานและชาวลาวแถบลุ่มแม่น้ำโขงมี

ศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายๆกัน และรูปแบบการดำเนินชีวิตก็มีความคล้ายคลึงกันด้วย รวมทั้งชาวเวียดนามที่อพยพเข้ามาในช่วงสงครามเวียดนาม ก็ได้นำเอาศิลปวัฒนธรรมของเวียดนามเข้ามาด้วย ถึงแม้ปัจจุบันชาวเวียดนามเหล่านี้จะได้ปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมของท้องถิ่นอีสาน ส่วนประชาชนที่อยู่ทางจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ นครราชสีมา มีการติดต่อกันกับประชาชนชาวกัมพูชาก็จะรับเอาวัฒนธรรมของกัมพูชามาประยุกต์ใช้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้ววัฒนธรรมประเพณีของคนทั้งสองเชื้อชาติก็มีความคล้ายคลึงกันอยู่แล้ว จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมต่างๆ ก็มีความแตกต่างกันตามแต่ละท้องถิ่นและแตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆ ของไทยอย่างเห็นได้ชัด ทั้งวัฒนธรรมทางด้านการดำรงชีวิตและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เพราะประเพณีส่วนใหญ่จะเกิดจากความเชื่อ ค่านิยม และสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น และอิทธิพลของศาสนาที่มีต่อคนในท้องถิ่น ประเพณีต่างๆถูกจัดขึ้นเพื่อให้เกิดขวัญกำลังใจในการประกอบอาชีพและเพื่อถ่ายทอดแนวความคิด ค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ จังหวัดยโสธร เกิดจากการที่คนในท้องถิ่นนี้ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร เชื่อว่าการจุดบั้งไฟจะทำให้ฝนตกลงมาตามฤดูกาล ประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม เพราะจังหวัดนี้ติดแม่น้ำโขงและใช้ประโยชน์จากแม่น้ำโขงมาตลอด จึงอยากขอขอบคุณพระแม่คงคาประจำลำน้ำโขงที่ได้ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่สังคมริมฝั่งโขง ดังนั้นจึงจัดประเพณีไหลเรือไฟขึ้นมา งานบุญงานประเพณีต่างๆที่ชาวอีสานในท้องถิ่นต่างๆจัดขึ้นนับว่าเป็นสิ่งที่ดีในการถ่ายทอดแนวความคิด ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา วิธีการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ จึงทำให้ประเพณีของชาวอีสานมีความหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งประเพณีล้วนได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เข้าสู่สังคมรับเอาแบบปฏิบัติที่หลากหลายเข้ามาผสมผสานในการดำเนินชีวิตประเพณีจึงเรียกได้ว่าเป็น วิถีแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม โดยเฉพาะศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อประเพณีไทยมากที่สุด วัดวาอารามต่างๆในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยและชี้ให้เห็นว่าชาวไทยให้ความสำคัญในการบำรุงพุทธศาสนาด้วยศิลปกรรมที่งดงามเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางศาสนาตั้งแต่โบราณกาล

การพัฒนาชนบทในปัจจุบันจึงต้องมีการบูรณาการระหว่างวิถีชีวิต วิถีชุมชนของประชาชนในเขตพื้นที่ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ประกอบด้วย จังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และ บุรีรัมย์ และยังได้รับอิทธิพลจากปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นบุคคลต้นแบบของชุมชนในการพัฒนาชนบทไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพเกษตรกรรม วิธีการดำเนินชีวิต การดำรงตนให้เป็นแบบอย่าง ซึ่งบุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านคือผู้ที่มี บทบาทและภารกิจในการนำภูมิปัญญาไปใช้แก้ปัญหา และการถ่ายทอดเพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงจากอดีตถึงปัจจุบัน ส่วนความแตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับระดับภูมิปัญญาที่จะนำไปแก้ปัญหาและถ่ายทอดกล่าวคือ ผู้ทรงภูมิปัญญาไทยย่อมมีความสามารถหรือภารกิจในการนำภูมิปัญญาระดับชาติไปแก้ปัญหา หรือถ่ายทอด หรือผลิตผลงานใหม่ๆ ที่มีคุณค่าต่อประเทศชาติ

โดยส่วนรวม ส่วนปราชญ์ชาวบ้านมีความสามารถหรือภารกิจในการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไปแก้ปัญหาหรือถ่ายทอดในท้องถิ่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าว โดยศึกษาบทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ซึ่งผลการวิจัยสามารถนำมาเป็นข้อมูลสารสนเทศในการพัฒนาชนบทขององค์กรหรือส่วนงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ หรือเอกชน ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาชนบท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาชนบท เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ด้านขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธ ไว้ดังนี้

๑) ขอบเขตด้านหลักพุทธธรรมที่ศึกษาในการพัฒนาชนบท คือหลักอปริหานิยธรรม ประกอบด้วย ๑) หมั่นประชุมเนืองนิตย์ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ๔) ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ๕) ไม่ข่มเหงสตรี ไม่ลุอำนาจแห่งกิเลสตัณหา คือความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ๖) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูนียสถาน และ ๗) ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แว่นแคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก

๒) บทบาทของปราชญ์ชาวบ้านในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ซึ่งเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ๓ ท่าน คือ ๑) พ่อคำเตื่อง ภาษี ๒) พ่อผาย สร้อยสระกลาง และ ๓) พ่อสุทินันท์

ปรีชญพทุธิ ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน และเป็นผู้ริเริ่มให้ชุมชนได้คิดพูดคุยกันในการแก้ไขปัญหา โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งชุมชน

๓) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ๕ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) ๒) ด้านการรับฟังความคิดเห็น (Consult) ๓) ด้านการเกี่ยวข้อง (Involve) ๔) ด้านความร่วมมือ (Collaboration) ๕) ด้านการเสริมอำนาจชุมชน (Empower)

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลัก

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ได้กำหนดขอบเขตของผู้ให้ข้อมูลหลักที่อยู่ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ๓ จังหวัดได้แก่ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้มีบทบาทในการพัฒนาชนบท เป็นปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๓๓ ท่าน โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Selection)

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้กำหนดให้เขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ๓ จังหวัดได้แก่ สุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ เป็นขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษาวิจัย

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ดำเนินการศึกษาวิจัยตั้งแต่วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ – กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๘ รวมระยะเวลา ๘ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นไปด้วยความถูกต้องและเข้าใจอยู่ในกรอบของการศึกษาจึงได้กำหนดนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อใช้เฉพาะในการวิจัยดังนี้

ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ๑) พ่อค้าเตี๊อง ภาษี ๒) พ่อผาย สร้อยสรกลาง และ ๓) พ่อสุทธินันท์ ปรีชญพทุธิ

บทบาทของปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง เป็นผู้ริเริ่มให้ชุมชนได้คิด พูดคุยกันในการแก้ไขปัญหา โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งชุมชน โดยไม่ได้เริ่มที่การวางแผนแต่เริ่มที่การทบทวนปัญหาในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน และสามารถแก้ปัญหานั้นๆในชุมชนได้อย่างยั่งยืนจนถึงปัจจุบัน โดยผู้วิจัยกำหนดขอบข่ายบทบาทของปราชญ์ชาวบ้านที่ใช้เป็นกรอบในการวิจัย ได้แก่ ๑) การสร้างความร่วมมือ ๒) การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และ ๓) ความต่อเนื่องและความยั่งยืน

การพัฒนาชนบท หมายถึง การปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชาวชนบทให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เป็นกระบวนการที่พัฒนาความสามารถของประชาชน และก่อให้เกิดความพึ่งพาตัวเองและดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของประชาชนเอง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ หมายถึง เขตที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ได้แก่ บุรีรัมย์ สุรินทร์ และ ศรีสะเกษ

วิถีชุมชนเชิงพุทธ หมายถึง การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของคนในชนบทในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ในวิถีที่เกี่ยวเนื่องกับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวเนื่องกันอย่างปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือการมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นคติหรือฐานคิดในการดำเนินวิถีชีวิต สะท้อนเป็นวิถีชุมชนเชิงพุทธ คือ หลักการบริหารนิยธรรม ๗ ได้แก่ ๑) หมั่นประชุมเนืองนิตย์ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ลบล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ๔) ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ๕) ไม่ลู่อ่านาจแห่งกิเลสตัณหา คือ ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ๖) เคารพบูชาสักการะเจดีย์ ปูชนียสถาน ๗) ทำอย่างไรพระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แว่นแคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบถึงสภาพทั่วไปและปัญหาอุปสรรคการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้

๑.๖.๒ ได้ทราบถึงแนวคิด ทฤษฎีและหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการการพัฒนาชนบท

๑.๖.๓ ได้แนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทตามแนววิถีชุมชนเชิงพุทธในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ ซึ่งข้อมูลสารสนเทศที่ได้สามารถนำกลยุทธ์ที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนงานและโครงการในการพัฒนาชนบทในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนใต้ และในภูมิภาคอื่นของประเทศไทยได้